

الهیات تنزیهی

از دیدگاه قاضی سعید قمی

انشاء الله رحمتی *

دانشیار گروه فلسفه دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

چکیده:

با بررسی ریشه‌ها و تاریخ الهیات تنزیهی در عالم اسلام، میتوان سابقه این بحث را به حکمت اسماعیلیه باز برد و به همین دلیل، لازم است نگاهی به دیدگاه حکیمان اسماعیلیه در این زمینه بیندازیم. در میان حکیمان شیعه دوازده امامی، قاضی سعید قمی و استاد او ملا رجبعلی تبریزی را میتوان نظریه پردازان این نوع الهیات دانست. دیدگاه آنها به یک معنا احیاء مکتب نوافلاطونی - بویژه تفسیر پروکلسی این مکتب - است. قاضی سعید قمی هر چند معتقد به الهیات تنزیهی است، ولی نمیتوان او را قائل به لادریگری یا مذهب تعطیل دانست. در این نوشتار، بحث و برهانهای وی برای اثبات الهیات تنزیهی شرح آمده است و در عین حال نشان داده میشود که او چگونه برمبنای نظریه‌یی که میتوان از آن به الهیات ناظر به تجلیات تعبیر کرد، راهی برای خروج از بن‌بست لادریگری و مذهب تعطیل پیدا میکند.

کلیدواژگان

الهیات تنزیهی
الادیگری (تعطیل)
الهیات ناظر به تجلیات
مکتب نوافلاطونی

مقدمه

یکی از بحثهای مقدماتی در کتب درسی فلسفه اسلامی، موضوع اشتراک معنوی وجود است؛ اینکه آیا کاربرد لفظ وجود در مورد همه موجودات، از جمله در مورد موجودات ممکن الوجود و واجب تعالی، اشتراک لفظی است یا معنوی؟ این بحث معمولاً چنان مطرح میشود که گویی صرفاً نزاع بر سر اشتراک لفظی یا معنوی لفظ «وجود» است و البته در این صورت براحتی میتوان حق را به طرفداران اشتراک معنوی وجود داد و موضع طرفداران اشتراک لفظی را حتی نابخردانه تلقی کرد. ولی بنظر میرسد مسئله، بسیار عمیقتر از این است؛ اولاً، وقتی سخن از اشتراک وجود بمیان می‌آید، اشتراک وجود میان واجب تعالی و ممکنات است و ثانیاً، هرگز مقصود این نیست که وجود از خداوند نفی شود - خداوند نه فقط موجود که فوق وجود است - بلکه مسئله اصلی شناخت (نا)پذیری خداوند است.

هانری کربن از جمله متفکران دوران معاصر است که به این موضوع توجه جدی مبذول داشته است. او در فلسفه و الهیات اسلامی دو دیدگاه اصیل تشخیص میدهد و در آثار مختلف خویش میکوشد تا نمایندگان

*.Email:n.sophia1388@gmail.com

تاریخ تأیید: ۹۵/۱۰/۶

تاریخ دریافت: ۹۵/۸/۱